

डिजिटल ग्रंथालयाचे महत्व

डॉ. वर्षा अनिलजी तिडके

ग्रंथपाल

आंबेडकर कॉलेज ऑफ सोशल वर्क गडचिरोली

varshaatidke21@gmail.com

Abstract : प्रस्तुत लेखात डिजिटल ग्रंथालयाचे महत्व आणि विशेषता प्रवेश आणि प्रशिक्षण , संशोधन सहकार्य ,प्रकाशनाची साधने ,प्रयोगात्मक शिक्षण ,आधुनिकीकरण प्रवासाच मित्र, डिजिटल ग्रंथालयाच्या महत्व, विशेषता, विद्यार्थ्यांच्या सहाय्याचे साधन प्रशासन सोपे आणि अद्यावत स्थिर ठेवण्यात मदत होते शिक्षणातील विद्यार्थ्यांना अनेक लाभ पुरवू शकतात. त्यांना विविध, विषयासंबंधित साहित्य, अभ्यास सामग्री, आणि संशोधनाचे स्रोत मिळतात,सर्व बाबींचा उल्लेख प्रस्तुत लेखात करण्यात आलेला आहे.

बिजशब्द : डिजिटल ग्रंथालय संशोधन सहकार्य, प्रकाशनाची साधने, प्रयोगात्मक शिक्षण, आधुनिकीकरण

प्रस्तावना :-

डिजिटल ग्रंथालय एक महत्वाची भूमिका आहे. अशा ग्रंथालयांमध्ये अनेक प्रकारचे डिजिटल साहित्य उपलब्ध असतात, जसे की ई-पुस्तके, जर्नल, थीसिस, अभ्यासक्रम साहित्य, अभ्यास सामग्री, प्रवेशपत्रिका, विद्यार्थी अनुसंधान प्रोजेक्ट्स, विविध पेपर्स, आणि इतर संबंधित साहित्य आणि संशोधनाचे स्रोत.डिजिटल ग्रंथालयाच्या महत्वाच्या प्रमाणात, या संसाधनांचा अनुकूल उपयोग शिक्षणातील विद्यार्थ्यांना अनेक लाभ पुरवू शकतात. त्यांना विविध, विषयासंबंधित साहित्य, अभ्यास सामग्री, आणि संशोधनाचे स्रोत मिळतात, ज्यामुळे त्यांना स्वतंत्रता आणि विवेकी शिक्षण करण्यास साध्यता होते.या ग्रंथालयांमध्ये शोध प्रकल्प, ग्रंथालय आवृत्ती, ई-पुस्तके, वेबिनार, ऑनलाईन पाठ्यपुस्तके, आणि विविध शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध असतात. यामुळे डिजिटल ग्रंथालयांच्या माध्यमातून शिक्षक आणि विद्यार्थी शैक्षणिक सामग्रीला आणि ज्ञानाचे स्रोत प्राप्त करू शकतात. ग्रंथालयात इंटरनेटवर उपलब्ध विविध प्रकारच्या डिजिटल वस्तूंची संग्रहण आणि प्रकाशन केले जाते. या ग्रंथालयांमध्ये विविध विषयांची विविध जाहिराती, प्रकाशित पुस्तके, लेख, संशोधन लेख आणि इतर साहित्याचे संग्रह उपलब्ध केले जातात.त्यामुळे त्यांना विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीचा समर्थन करण्यात मदत होते.

डिजिटल ग्रंथालयांची महत्व :-

- 1. माहिती संग्रहण :** डिजिटल ग्रंथालयांमध्ये विविध प्रकारच्या अभ्यासक्रमांसाठी महत्वाचे साहित्य उपलब्ध करून घेतले जाते. विद्यार्थ्यांना सहाय्य करण्यासाठी, प्रयोगशाळा माहिती, पाठ्यपुस्तके, अभ्यासक्रमांचे विवरण आणि इतर आवश्यक माहिती संग्रहित केले जाते.
- 2. संशोधन सहकार्य :** शोधकांसाठी, डिजिटल ग्रंथालयांमध्ये संशोधन लेख, पत्रकारवृत्त, अभिलेख, अनुसंधान प्रकल्प आणि इतर संबंधित साहित्याची संग्रहणी केली जाते. या ग्रंथालयांचे उपयोग शोधकांना त्वरित आणि सर्वसाधारणपणे संग्रहित साहित्य मिळवण्याची संधी प्रदान करते.
- 3. प्रकाशनाची साधने :** अकाडेमिक आणि शोधात्मक कामांसाठी महत्वाची प्रकाशने डिजिटल ग्रंथालयांमध्ये समाविष्ट केली जातात. या ग्रंथालयांमध्ये लोकांना त्यांच्या शोधाच्या प्रगतीसाठी आवश्यक साहित्याची साधने केली जातात.
- 4. प्रयोगात्मक शिक्षण :** डिजिटल ग्रंथालयांमध्ये विविध प्रकारचे संग्रह अनुसंधान, अभ्यासक्रम, आणि व्यावसायिक वापरात योग्य साहित्य प्रदान केले जाते. या साधनांचा उपयोग विद्यार्थ्यांना शिक्षण क्रियांमध्ये संग्रहित साहित्याचे उपयोग करून विविध प्रकारच्या कौशल्ये विकसित करण्यास मदत करते.
- 5. आधुनिकीकरण प्रवासाच मित्र :** डिजिटल ग्रंथालय विविध प्रकारच्या डिजिटल साधनांचा उपयोग करून शिक्षण क्रियांचा आधुनिकीकरण करतात. विद्यार्थ्यांना विविध डिजिटल साधने व इंटरनेट सुविधांमार्फत विविध शैक्षणिक संसाधने प्राप्त करण्याची संधी देते. या प्रकारे, उच्च शिक्षा संस्थांनी डिजिटल ग्रंथालयांच्या माध्यमातून खासगी, या डिजिटल ग्रंथालयांनी शैक्षणिक संसाधनांचा नियंत्रण, प्रबंधन आणि वापर कसा असावा याच्यावर विशेष लक्ष देता. विद्यार्थ्यांना आपल्या शैक्षणिक आवश्यकतांसाठी उपयुक्त संसाधने मिळविण्याची सुविधा देण्यासाठी, या ग्रंथालयांनी प्रशिक्षण, प्रोजेक्ट्स, आणि इतर शैक्षणिक आयोजने अभ्यास करण्याची संधी देतात.

या प्रकारे, डिजिटल ग्रंथालयांची उच्च शिक्षणात शैक्षणिक संसाधनांच्या उपलब्धतेचे विस्तारित आणि साधनेत परिणामी वापर करण्याची संधी देते, ज्यामुळे शिक्षण प्रक्रियेचा गुणवत्ता व वास्तविकता वाढते आणि विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक अनुभव सुधारतो. इत्यादी

डिजिटल ग्रंथालयाच्या महत्वाच्या विशेषता :

- डिजिटल ग्रंथालयामार्फत विविध शिक्षण सामग्री प्रवाहित केली जाते, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांना सर्वसामान्य भागातून सहजपणे विविध विषयांची माहिती मिळते.
- विविध विषयांमध्ये विभागीय ग्रंथालयाच्या रूपात डिजिटल सामग्री एकत्रित केल्या जाऊ शकतात, ज्यामुळे त्यांच्या प्रवर्तनात आणि विकासात मदत होते.
- विद्यार्थ्यांना सामग्रीसाठी खोली शोधण्याची आवड नसताना, डिजिटल ग्रंथालयामार्फत सामग्री सहजपणे सोडविण्यात येते.
- डिजिटल ग्रंथालयामध्ये सामग्री अद्याप तंत्रज्ञान द्वारे सुरक्षित केली जाते, ज्यामुळे त्यांची नाहीतर दुरुस्ती सुरक्षित ठेवण्यात मदत होते.
- ग्रंथालयाच्या व्यवस्थापनामार्फत डिजिटल ग्रंथालय सर्व अधिकृत नेटवर्क वापरून संचालित केली जाते, ज्यामुळे त्यांचे प्रशासन सोपे आणि अद्यावत स्थिर ठेवण्यात मदत होते.

जसे की विशेषज्ञांच्या व्हिडिओ व्याख्याने, ऑनलाइन पुस्तके, स्वाध्याय सामग्री, आणि समृद्ध अभ्यासक्रमे. त्यामुळे, विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षणातील ताजे विकेंद्रीकृत सामग्री आणि उपक्रमे प्राप्त करण्यात मदत होते, ज्याने त्यांच्या शिक्षण-अभ्यासाचा अनुभव सुधारण्यात मदत करते.

शिक्षण प्रक्रिया अधिक सर्वसाधारण, प्रभावी, आणि स्वाक्षिप्य करते. वेबसाइट वरून डिजिटल पुस्तके आणि संदर्भपत्रे वाचण्याची सुविधा शिक्षार्थ्यांना विस्तृत ज्ञान आणि माहिती प्राप्त करण्यास मदत करते. त्यामुळे, विद्यार्थ्यांना त्यांच्या अभ्यासक्रमातील अधिक माहिती मिळते, जी त्यांना समजून घेण्यास मदत करते डिजिटल ग्रंथालयांमध्ये विविध स्रोते, उदाहरणार्थ, व्हिडिओ, ऑडिओ, ऑनलाइन पुस्तके, इंटरॅक्टिव्ह एप्लिकेशन्स, आणि अभ्यास प्रश्नपत्रिका आणि उत्तरे आहेत. हे सगळे साधन विद्यार्थ्यांना शिक्षण प्रक्रियेत सहाय्य करतात आणि त्यांना समजून घेण्यास मदत करतात.

डिजिटल ग्रंथालय :-

1. **प्रवेश आणि प्रशिक्षण** : डिजिटल ग्रंथालयाचे उपयोग विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक साहित्याचा अभ्यास करण्यात मदत करते. त्यामुळे ते प्रवेश परीक्षा, प्रथम वर्षाच्या अभ्यासक्रमे, आणि इतर विद्यार्थी शिक्षण क्रियांच्या तयारीसाठी महत्वाचे संदर्भस्थ आहेत.
2. **संशोधन आणि अन्वेषण** : ग्रंथालयाचे डिजिटल संदर्भ विविध संशोधनाच्या क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांना सामग्री शोधायला मदत करते. त्यांच्या अध्ययनाच्या अनुसंधानात त्यांनी सर्वांगीण संदर्भ आणि माहिती उपलब्ध करू शकतात.

3. **सामग्री सामायिकी** : डिजिटल ग्रंथालयातील साहित्य आणि संदर्भ सामग्री विद्यार्थ्यांना लक्ष्यात ठेवून, त्यांना विविध विषयांतील सामग्री सामायिक करण्याची संधी मिळते. त्यामुळे ते अध्ययनाच्या विविध पहिल्या आणि वर्तमान संदर्भात आणि विविध शोधांत मदत करतात.

4. **विद्यार्थ्यांच्या सहाय्याचे साधन** : विभिन्न शैक्षणिक संदर्भातील शिक्षण साधने आणि डिजिटल उपकरणे विद्यार्थ्यांना प्रदान केल्या जातात. त्यांच्या अभ्यासात, प्रोजेक्ट्समध्ये, आणि इतर शैक्षणिक क्रियांमध्ये ते उपयोगी होते. ज्यामुळे विश्वातील विविध जागांवर आधारित पाठ्यक्रमे व तात्पुरत्या विषयांची माहिती विद्यार्थ्यांना मिळू शकतात.

डिजिटल ग्रंथालय शिक्षणात ग्रंथालयांसाठी जसे की पुस्तकाचे, अभ्यासक्रमाचे संग्रहण, शोध आणि माहिती विनिमय, डिजिटल ग्रंथालय हे सर्व ऑनलाइन माध्यमांच्या माध्यमातून केलेले विभागांचे विशेष गुणधर्म आहे. खास करून, विविध प्रकारच्या संबंधित विषयांच्या शिक्षण साधने, ऑनलाइन परीक्षांची तयारी करण्यासाठी साहाय्य, आणि अन्य अभ्यासक्रमांची सहाय्य ग्रंथालयामध्ये शिक्षक, शिक्षिका, विद्यार्थी, शोधकर्ते, आणि इतर शिक्षण संबंधित साहित्य, संसाधने, आणि सहाय्य वापरू शकतात. या प्रकारे, शिक्षणाच्या क्षेत्रात विविध संसाधने प्रदान करते आणि विद्यार्थ्यांना, शिक्षकांना आणि इतर संबंधित लोकांना शैक्षणिक प्रक्रियेत सहाय्य करते. हे सर्व ऑनलाइन माध्यमांच्या माध्यमातून सुविधा, आणि समाजातील विविध वर्गांचे सामाजिक विकाससाठी प्रोत्साहन देणारी समाज उपयोगी संस्था म्हणजे डिजिटल ग्रंथालय होय.

संदर्भ :-

१. प्रा. एस बी कोन्नुर/डायमंड ग्रंथालय व माहितीशास्त्रकोश २००८ .
२. डॉ. सत्यप्रकाश निकोसे /ग्रंथालय व्यवस्थापन २००७.
- ३ . पाटील नरेश /Higher education /२०२३ .